

2009 İran Seçim Krizi: İç ve Bölgesel Analiz

“Bugün, İran’da resmî olarak tüzel kişilik sahibi, seçimlere kendi adlarına katılan, parlamentoda resmen temsil edilen siyasal partiler bulunmamaktadır. Ancak bu, birbirinden (az ya da çok) farklı düşünen siyasal grupların olmadığı anlamına gelmez. Nitekim, kökleri devrim sürecine ve devrimin ilk yıllarına dayanan siyasal ayrışmalar ve görüş farklılıkları, zaman içinde hatlarını belirginleştirerek siyasal odaklar hâlini almışlardır. Modern siyasal parti sistemlerinin bulunduğu rejimlerdeki resmî kurumsallaşmaların olmadığı bu siyasal yapı, bu bakımdan karmaşık ve geçişken bir zemini ortaya getirmiştir.”

YRD. DOÇ. DR. YALÇIN SARIKAYA

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ KARASAM

(KARADENİZ STRATEJİK ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ) MÜDÜRÜ

12 Haziran 2009 Cuma günü, İran İslâm Cumhuriyeti, 10. kez Cumhurbaşkanlığı seçimleri için sandık başına gitti. Bu seçimler ve sonrasında yaşanan olaylar, İran’ın “yeni” ve “karşı” bir devrimle yüz yüze olup olmadığı, seçimlere İran Devleti’nin, olaylara ise Batı’nın parmağının karışıp karışmadığı gibi önemli soruları beraberinde getirdi. Bu çalışmada 2009 seçimleri ve sonrasındaki olayların İran İslâm Cumhuriyeti tarihindeki yeri analiz edilmektedir. İran’da Cumhurbaşkanlığı’nın, genel siyasal yönetsel sistemin neresinde olduğunu hatırlamakta yarar var.

Genel Olarak Siyasî Yapı ve Seçimler

İran siyasî/idarî yapısına tesir eden kurumlara baktığımızda en üstte

“Rehberlik” makamını görürüz. Devrimle birlikte hayata geçirilen Velayet-i Fakih teorisinin siyasal hayattaki yansıması olan bu makam, 12 imam düşüncesinin bir sonucu olup kayıp imamın yokluğunda Veliye Fakih’e bir anlamda onun yetki ve sorumluluğu yükleyen teolojik-ideolojik bir pozisyonudur. Bugünkü anayasal sistemde en üst otoritedir. Görev ve yetkileri çok fazladır. İran’da sâdece siyasal sistemin değil, vakıflar üzerinden ekonominin de büyük ölçüde doğrudan kontrolü bu makamın elindedir.¹

Rehberi, “Meclis-e Hobregan” adlı bir tür din adamları kurulu seçer. Anayasa’ya göre bu kurulu da halk seçmektedir. Üyeleri din adamlarından oluşur ve bunlar başka görevler de bulunabilir, hükümette de yer alabilirler.

“Şora-ye Nigehban” olarak bilinen ve bir tür Anayasa Mahkemesi işlevi gören bu kurulun ise 12 üyesi vardır ve bunların altısını doğrudan Reh-

ber atarken kalan altısı halk tarafından seçilir.

Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanı Rehber'den sonra en yüksek resmi makamdır. Dört yılda bir, en fazla iki defa, doğrudan halk tarafından seçilir. Salt çoğunlukla seçilir. İlk turda adayların hiçbiri bu çoğunluğu sağlayamazsa en çok oy alan iki aday sonraki haftanın Cuma günü yeniden seçime katılır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine "Denetim Şurası" nezaret eder.

Cumhurbaşkanı, kanunlarla ve Anayasa'yla sınırlı olan yetkilerinde millet, rehber ve İslâmî Şura Meclisi karşısında sorumludur. İran Devleti'nin diğer devletlerle olan sözleşmeleri, muvafakatnâmeleri, anlaşmaları ve milletlerarası birleşmeler ile ilgili andlaşmaları imzalamaya yetkisi, Millî Şura Meclisi'nin onaylamasından sonra Cumhurbaşkanı veya kanuna uygun olarak belirlenen temsilcisindedir. Cumhurbaşkanı Dışişleri Bakanı'nın tavsiyesiyle büyükelçileri atar. Devlet nişanları verir. Bakanlar da Cumhurbaşkanı'nca atanır. Bakanların uyum ve işbirliğini de Cumhurbaşkanı sağlar.²

Görüldüğü gibi sistemin en üst noktası doğrudan halk tarafından seçilmemektedir. Ayrıca bu otorite, halkın seçtiği kişi ve/veya kurul üyeleri üzerinde de adaylıkları denetlemek sùretiyle doğrudan yetki sahibidir.

1980-1981 arasındaki 2 yılda, İran 3 Cumhurbaşkanı değiştirmek zorunda kalmıştır. İlk Cumhurbaşkanlığı seçimini "devrimci" grupların çoğuna birden hitap eden Ebulhasan Beni Sadr kazanmıştı. Beni Sadr, meclis kararı ve Humeyni'nin emriyle 1981'de Cumhurbaşkanlığı görevinden uzaklaştırılmıştı. Aynı yıl yapılan İkinci Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Muhammed Ali Recai kazanmış ancak 30 Ağustos günü Halkın Mücahitleri Örgütü'nün Ulusal Güvenlik Konseyi'ne yaptığı saldırıda hem Başbakan Cevad Bahonar hem de Cumhurbaşkanı Recai ölmüştür. 3. Cumhurbaşkanlığı seçimleri bu olay akabinde 20 Ekim'de yapılmış ve bugünkü Rehber Ali Hamaney (o zaman Hüccet-ül İslâm) Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ali Hamaney, 10 Kasım 1981'de Mir Hüseyin Musevi'yi Başbakanlığa atamış-

■ Mehdi Bazargan hükümeti - 1979'dan sonraki ilk hükümet (Musevi ortalarında)

■ Mir Hüseyin Musevi Kabinesi-Haşimi Rafsancani ile

■ Ayetullah Mehdevi Keni Kabinesi, Ayetullah Humeyni ziyaretinde-Mir Hüseyin Musevi sağda (Y.S.'nin arşivinden)

tır. Musevi, 1985'te ikinci kez Başbakanlığa atanarak 1989'a kadar bu görevi yapmıştır.³ Siyasî ilişkileri bu kadar geriye giden Musevi ile Hamaney arasında bir akrabalık da söz konusudur. İkisi de Azerbaycan/Hamene kökenli olan bu iki isim de Hamaney'in halası, Musevi'nin ninesidir.

Mir Hüseyin Musevi, 1979 Devrim hareketinin başından beri içinde ve önde isimlerinden birisi olmuştur. İran İslâm Cumhuriyeti'nin son Başbakanı'dır. Başbakanlık kurumu, 1989 Anayasa değişikliği ile kaldırılana kadar bu görevde kalmıştır.⁴ Bu yıllar İran İslâm Cumhuriyeti'nin yerleşmesi ya da konsolidasyonu yıllarıdır. Aynı zamanda bir taraftan Irak'la savaşın bir taraftan da Halkın Mücahitleri Örgütü ile yoğun bir mücadelenin sürdüğü yıllardır. Diğer bir ifadeyle bugünkü İran İslâm Cumhuriyeti'nin omurgasının oluşturulduğu dönemdir. Bu yıllarda İran'ı yöneten ekibe baktığımızda, en üstte Rehberlik makamında Humeyni'yi, Cumhurbaşkanlığında Hamaney'i, Meclis Başkanlığı'nda Rafsancani'yi ve Başbakanlık'ta da

Mir Hüseyin Musevi'yi görüyoruz.

Musevi, bugün reformcuların Cumhurbaşkanı adayı olarak tanınmaktadır. "Reform" kelimesinin günümüz İran'ındaki anlamını bu açıdan hatırlamakta yarar var.

İran'daki Reformculuk

İran etkisinde kalmış siyasal analizlerde, İran tarihinin halk egemenliğinin sağlanması yönünde iki devrim iki de reform hareketi olduğu, Devrimlerin 1906 Meşrutiyet devrimi ve 1979 İslâm Devrimi, reform hareketlerinin ise 1951 Musaddık hareketi ile son dönemdeki reform hareketi olduğu iddia edilmektedir.⁵ Bu analiz bana göre güçlü dayanaklara sahip değildir. 1906 ve 1979'u devrim olarak kabul etmek doğru ancak birbirlerine benzetmek yanlıştır. Musaddık hareketini ise bir reform olarak görmek yanlış, bugünkü reform hareketiyle benzeştirmek bir diğer yanlıştır. Musaddık hareketi ekonomi ve dış politika ağırlıklı bir harekettir. Başarılı olmuş,

darbeyle başarısızlaştırılmış, sonuçları 1979'u belirlemiştir. Bugünkü hareket sosyal ve ideolojik özelliklere sahiptir.

Devrimin ilk yıllarından itibaren içeride ideolojik tartışma yönetici gruplar ve genel anlamda İslâmî Cumhuriyet tarafını seçenler arasında da bitmemiştir. Bu tartışmalar 1980'lerin ikinci yarısında hızlanmıştır.

Devrimin gerçekleştiği 1979 yılında kurulan Cumhur-i İslâmî Partisi'nin Rafsancani ve Hamaney'in girişimleriyle (ulema arasında ikilik yarattığı gerekçesiyle) 1987'de kapatılmasının Humeyni yanlılarının arasındaki bölünmeyi ortadan kaldırmadığı belirtilmektedir. Came-ye Ruhaniyeti Mübariz (Militan/Mücadeleci Din Adamları Topluluğu) adındaki temel yapının 1988'de "sol kanat" olarak anılan radikal ulemanın, Humeyni'nin de kişisel isteğiyle bir rakip karşı tarafının oluşturulduğu ifade edilmektedir.⁶ Mecme-yi Ruhaniyun-u Mübariz (Militan/Mücadeleci Din Adamları Birliği) olarak adlandırılan bu yeni din adamları örgütünün bugünkü siyaset sahnesinin de temeli olduğu, sağ

ve sol kanatların bu temelde oluştuğu söylenebilir.⁷

Bugün, İran'da resmî olarak tüzel kişilik sahibi, seçimlere kendi adlarına katılan, parlamentoda resmen temsil edilen siyasal partiler bulunmamaktadır. Ancak bu, birbirinden (az ya da çok) farklı düşünen siyasal grupların olmadığı anlamına gelmez. Nitekim, kökleri devrim sürecine ve devrimin ilk yıllarına dayanan siyasal ayrışmalar ve görüş farklılıkları, zaman içinde hatlarını belirginleştirerek siyasal odaklar hâlini almışlardır. Modern siyasal parti sistemlerinin bulunduğu rejimlerdeki resmî kurumsallaşmaların olmadığı bu siyasal yapı, bu bakımdan karmaşık ve geçişken bir zemini ortaya getirmiştir. 2009 seçimlerinin adaylarından bir diğeri olan Mehdi Kerrubi, 1989'da Rafsancani'nin Cumhurbaşkanı olması nedeniyle yapılan Meclis Başkanlığı seçimlerini kazanarak Meclis Başkanı olmuştu. Aslında, Reformculuk olarak adlandırılan siyasal süreci ve eğilimi Kerrubi ile ifâde etmek daha doğru olacaktır. Mehdi Kerrubi, rejimin sınırlarını endişelendiren reform düşüncelerinin Ruhaniyun grubunun altında gelişmesine en önemli katkıyı yapmıştır. Kerrubi, Humeynizmi desteklemekte, ancak Nıgehban Şurasına fikren karşı çıkmaktadır.⁸ Bundandır ki, 1992 Meclis seçimlerinde milletvekili adaylığı Şora-ye Nıgehban (Anayasayı Koruma Şurası) tarafından reddedilmiştir.⁹ Yapılan seçimlerde Meclis çoğunluğu muhafazakârlarca kazanılınca farklı sesler üzerindeki baskılar da artmıştır. 1996'da Mehdi Kerrubi, Mecme-yi Ruhaniyun-u Mübariz'in yeniden faaliyete geçtiğini ve Mir Hüseyin Musevi'yi 1997 seçimleri için Cumhurbaşkanlığına aday

gösterdiklerini açıklamıştı. Ancak Musevi, adaylığı kabul etmeyince yerine Hatemi aday gösterilmişti.¹⁰

Hatemi'ye Giden Süreç-İç ve Dış Etkenler

Böylece, 1997'de Hatemi'nin seçildiği Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar gelececek ve reformcu olarak nitelenecek hareket hız kazanacaktır. Rafsancani 1993'te tekrar seçilip 4 yıl görev yaptıktan sonra, eski Kültür Bakanı Muhammed Hatemi, geniş bir halk desteğini arkasında bularak 1997'de büyük ümitlerle Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Dikkatlerden uzak tutulmaması gereken ve sâdece İran'dan kaynaklanmayan dönem özelliklerini hatırlamakta yarar vardır:

- 1990'lar, hem İran-İrak Savaşı'nın hem de soğuk savaş döneminin yeni bittiği yıllardır.
- Sovyetler Birliği dağılmış, dünyadaki ideolojik tartışmalar yeni bir sahaya girmiştir.
- Sovyetlerin dağılması ve etnik çatışmalar, Afganistan iç savaşı ve Balkanlar'daki gelişmeler, klasik Arap-İsrail uyuşmazlığına ilgiyi gölgeleyecek kadar geniş yankı ve hareketliliğe sebep olmuştur.
- Irak'la savaşın ekonomik ve sosyal yaraları İran'da toplumun her kesiminde, gençlerde ve siyasetin genelinde derin izler bırakmıştır.
- 1990'lara gelindiğinde İran'ın savaş sırasında millî motivasyonu ve bölgesel desteği edinmek üzere körüklediği dış politika söylemi, içerideki yönetimi de şekillendirmiş, teokratik devlet aynı zamanda totaliter kimliği ile de öne çıkmıştır.

• 1990'larla beraber, modernizm tartışmaları yeniden yoğunlaşmış, postmodernite sorgulamaları, aslında bu haliyle modernitenin bir ürünü olan "Siyasal İslâm"ın İran'daki iktidar versiyonu da bu sorgulamalarda etkilenmiştir.

Üç Kritik Eşik

İslâm Cumhuriyeti, başlangıç yıllarında, Humeynist olmayan grupların tasfiye sürecini dışarıda tutarsak, siyasal anlamda üç büyük toplumsal muhalefet krizi yaşamıştır.

1. Eşik: Hatemi Rüzgarı

Bunlardan birincisi, 1998'de başlayan ve Hatemi hareketinin rüzgarıyla alevlenmiş olan krizdir. Bu süreçte yaşananları kısaca hatırlayalım:

- (1998) Ensar-ı Hizbullah'ın, aralarında İran Özgürlük Hareketi lideri İbrahim Yezdi'nin de bulunduğu gösterici kalabalığa saldırması,
- (1998) Reformcu olarak bilinen Tahran Belediye Başkanı Gulam Hüseyin Kerbasçı'nın yolsuzluk suçlamasıyla tutuklanması.
- (1998) Ensar-ı Hizbullah'ın Hatemi taraftarları öğrencilere saldırması.
- (1999) Reformcu olarak bilinen Hücet-ül İslâm Muhsin Kediver'in hapis cezasına çarptırılması.
- (1999) Hatemi'yi destekleyen Selam gazetesini kapatılması.
- (1999) 8-14 Temmuz arasındaki gösteri ve çatışmalar, 1979'dan sonraki en büyük kitlesel çatışmalar oldu ve tam sayısı bilinmeyen miktarda öğrenci öldürüldü. Binlerce kişi gözaltına alındı.
- (2000) Hatemi'nin istihbarat danışmanı Said Haccaryan'ın motosikletli bir Besic militanına vurularak felç edilmesi.
- (2000) Reformcu görüşleriyle bilinen gazeteci-yazar Ekber Genci'nin tutuklanması.

2. Eşik: 2006 Karikatür Krizi

İslâm Cumhuriyeti tarihi açısından İkinci kırılma eşiği diyebileceğimiz eşik bu kez etnik-millî karakterli olmuştur.

12 Mayıs 2006 tarihinde "İran" adlı İran gazetesinin ekinde yayınlanan ve Azerbaycan Türkçesi ve Türkleri üzerinden Türkçe'ye ve Türk'lüğe hakaret içeren; karikatürlerin ortak amacı olan "güldürme" amacına hizmet eden hiçbir yönü bulunmayan hakaret çizgileri, İran'a, bir aylık süren bir depreme mâl

olmuştur. Artçı sarsıntıları uzun süren bu sosyal deprem silinmeyecek izler de bırakmıştır. Karikatürde, Farsça konuşan haylaz bir Fars çocuğun karşısına Azerbaycan Türkçesi konuşan bir hamamböceği oturtulmuş ve Fars çocuğa “Türklerin hamamböcekleri olduğu, dillerinin anlaşılmadığı, ülkelerini seviyorlarsa İranlıların tuvaletleri yerine bahçelerini kullanıp bu böcekleri aklıktan öldürmeleri gerektiği” sözleri söylenmiştir.

İran’da 20 Mayıs’tan itibaren başlayan protesto eylemlerinin boyutları hızla gelişmiş ve genişlemiştir. Tebriz merkez olmayı sürdürse de Türk öfkesi Kum’dan Mahabad’a, Gülistan’dan Tahran’a uzanmıştır. Olaylarda Erdebil, Meşkin, Merend, Sulduz gibi şehirlerde saatler süren çatışmalar yaşanmış ve onlarca insan hayatını kaybetmiştir. Azerbaycanlı göstericiler neredeyse her şehirdeki gösterilerinde aynı sloganları seslendirmektedirler. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlar şunlar olmuştur:¹¹ “Haray Haray Men Türkem!” (İşitin, Koşun, Yetişin! Ben Türküm), “Bakı-Tebriz-Ankara; Farslar Hara biz Hara” (Bakü-Tebriz-Ankara; Farslar Nere biz Nere?), “And Olsun Settar Han’a; Tehran Gerek Odlana” (Settar Han’a And Olsun ki Tahran Yakılmalıdır), “Azerbaycan Oyakdı, Öz Diline Dayakdı” (Azerbaycan Uyanıktır, Kendi Diline Sahip Çıkmaktadır).¹²

Bu çok önemli olayda yüze yakın insan ölmüştür. Bunların içinde Besiç ya da polis unsuru birkaç kişinin olduğu da ifade edilmektedir. Ancak ne Batı basını, ne Türkiye basını bu konu üzerinde yeterince durmamıştır. Burada, siyasetin medya üzerindeki kontrolü devreye girmiştir. ABD, İran’da beklentisi Azerbaycanlı/Türk merkezli bir muhalefet hareketi olmadığı için, Türkiye İran’ın istikrarını yitirmesi ve bunun Türkiye’ye yansımından endişelendiği için, İran basını zaten bu işin tam olarak karşısında olduğu için Mayıs 2006 olaylarını yeterince yansıtmamıştır. Ölü ve yaralı sayısı itibarıyla bu olayların 2009 seçim krizinde yaşanan olaylardan geri kalır hiçbir yanı yoktur. Buna özellikle dikkat etmek gerekir.

3. Eşik: 2009 Seçim Krizi ve Musevi

İran’ın 10. Cumhurbaşkanlığı seçimi, oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar, 2009 yazındaki olayları İran İslâm Cumhuriyeti’nin bir diğer kritik eşiği hâline getirmiştir.

a- Seçim Süreci

Seçime resmî olarak 476 Cumhurbaşkanlığı adaylığı başvurusu yapıldı. Bunlardan aday olma ihtimali gerçek anlamda bulunan, bu noktada beklenti doğuran üçünün adaylığı reddedildi.

Reddedilen bu aday adaylarından biri bayan milletvekili Refet Bayat (Türk kökenli), birisi Tebriz Milletvekili Ekber Elemi (Türk kökenli), diğeri de Milletvekili ve hukuk Profesörü Kasım Şule Saidi’dir.

Seçimlere katılmasına izin verilen adaylar ise görevdeki Ahmedinejad, Mir Hüseyin Musevi, Mehdi Kerrubi ve Muhsin Rızai olmuştur.

Adaylar kampanyalarında ekonomi, kadın, nükleer enerji, dış politika gibi farklı vurgular kullanmıştır. Ancak toplumun en çok ilgi gösterdiği konular ekonomi ve özgürlük meseleleri olmuştur.

Seçimlere iki hafta kadar kala adaylardan Musevi ve Ahmedinejad’ın öne çıktığı herkesçe kabul edilmiştir. Yapılan anket çalışmalarında iki adaydan biri önde görünmüştür.

Kerrubi, büyük ölçüde bir önceki seçimdeki başarılı mağlubiyeti nedeniyle (yüzde 17,5 civarında oy aldı), Muhsin Rızai ise rejimin militer çekirdeği ile özdeşleşen görüntüsü nedeniyle yarışta geride kalmışlardır.

İki türlü seçim sistemine göre ilk turda yüzde 50’yi geçen seçimin galibi olmaktadır. Seçimler, aynı gün sayılarak galibin yüzde 63 ile Ahmedinejad olduğu ilân edilmiştir.

Ahmedinejad’ın 2005 yılında nasıl seçildiğini hatırlayalım: Ahmedinejad, ilk turda Rafsancani’yi geçememiş, ikinci turda tepki oylarını almış ve Cumhurbaşkanı olmuştu. Her şeye rağmen Ahmedinejad, 2005 se-

çimlerinde sürpriz bir başarı elde etmişti. Rafsancani isminin yıpranmışlığı ve sandığa gitmeyen İranlılar, Ahmedinejad’a yaramıştı. Bununla birlikte, Ahmedinejad’ın aldığı oyların bir kısmının herhangi bir türde değişim isteyenlerin oylarını içerdiği de unutulmamalı.

b- 2009 Seçimleri Hileli miydi?

Bu seçimlerin sonuçlarına ilişkin olarak dünyanın her yerinde bir tartışma ve görüş ayrılığı yaşandı. Seçimler hileli miydi? Hilesiz miydi?

Ahmedinejad’ın ilk turda yüzde 63 oy almasına dünyanın neresinde, kim inanırsa inansın, İranlıların büyük kısmı inanmamıştır. Öncelikle bu bir göstergedir.

Bir önceki seçimde yüzde 18’e yakın oy almış ve bu seçime kadar iktidarda ya da muhalefette yıpranmamış Kerrubi’nin oyunun yüzde 1’i bile bulmaması inandırıcı gelmemiştir.

Seçim sürecindeki gösteri, miting, kalabalık görüntüleri, sonuçlarla örtüşmemektedir.

Seçimlerden kısa süre önce, İran halkı arasında seçimi Musevi’nin kazanacağı ancak oy kayıtlarının tahrif edilerek yazılacağı önceden ifade edilmiştir.

Seçimlerden önce çıkan dedikodular nedeniyle, Devrim Muhafızları bir bildiriyle potansiyel muhalefeti uyarılmış, tehdit etmiştir.

Muhafazakar Muhsin Rızai’nin oyları resmî televizyon kanalında sabah 9.47’de 633.000, öğlen 13.53’te 587.000 olarak gösterilmiştir.

İçişleri Bakanlığı’nın Musevi’nin seçimden 1. sırada çıktığını belirten mektubu haber konusu olmuş, yönetim yalanlasa da tatmin edici olmamıştır.

Aynı günün akşamında seçim sonuçlarına itiraz eden kitleler gösterilere ve eylemlere başlamışlardır. Dünya basını konuya büyük ilgi gösterirken Türkiye’de basın gösterilerin küçük çaplı olduğu ön kabulüyle hareket etmiştir. Ne zaman ki, dünya basını konu üzerinde ısrarla durmuştur, ondan sonra bizim basınımız da İran haberlerine ağırlık vermeye başlamıştır.

c- Gösterilerde Batı Parmağı ve Renkli Devrim İddiası

Gösterilerin ilk birkaç gününde rejim, göstericileri hıyanet ya da Batı ile işbirliği gibi suçlarla suçlamaktan çekindi. Ancak ilerleyen günlerde bu klasik jargonu kullandı.

Rejim, özellikle İngiltere ve ABD kışkırtmasına vurguda bulunup BBC’yi suçladı. Batı basınının konuya büyük ilgi gösterdiği doğrudur ancak sokağa çıkarılan Batı ajanlığıyla suçlanması haksızlıktır. İran’da ne Batı için ölecek ne de Batı’ya inanarak sokağa çıkacak bu kadar geniş kitleler yoktur. Bu yorumlar, İran siyasal yapısında yaşanan kırılma ve değişimleri göz ardı etmektedir.

İran’da geniş kitleler sokaklara Musevi için değil geleceklerine dair taşdıkları ümitle çıkmaktadırlar. Çoğu İranlı’ya göre, Rejim İran’ı taşıma ve temsil etme yeteneğinden yoksun kalmıştır. İnandırıcılığını yitirmiştir.

Ortadoğu’ya dair 30 senedir yapılan rejim propagandası, pek çok İranlı için motive edici olmaktan çıkmıştır.

Bununla birlikte, rejim içi güç mücadelesinde tarafların toplumsal memnuniyetsizlikleri kullanmaları sık rastlanan bir durumdur. Burada en önemli boyut, rejim içindeki mücadelenin sınırlarının genişlemesi, rejimin bu genişliği massedecek bir esneme yerine sert çekirdeğe tutunması durumudur.

Batı dışarıdan, basınla, bu işin içindedir. Burada kullanılan bir yer varsa, orası da Batı basınıdır. Batı göstericileri değil, göstericiler Batı basını kullanmışlardır. Tıpkı Musevi’yi kullandıkları gibi...

İran’da Ahmedinejad’ın kazandığının ilân edilmesine en çok İsrail’in sevindiği, acil ve “ben size demiştim” içerikli beyanlarla ortadadır.

Obama yönetimi, ABD içindeki bazı İranlı ve İran dışı çevrelerin tep-

kilerine kadar neredeyse 1 hafta boyunca “olayları sâdece izlediklerini ve İran halkının kendi geleceğine kendisinin karar vermesini istediklerini belirterek” sessiz kalmıştır.

Bu aslında akıllı bir tutumdur ve muhtemelen İran konusunda ABD’nin elini güçlendirecektir.

Obama, göreve gelirken ve hatta gelmeden önce İran’a el uzatmış, İran ise bu konuda ayak sürümüştür. Çünkü İran rejimi, ABD ile ilişkilerini geliştirmesi içerideki geniş kitlelere yönelik açılım için iyi bir başlangıç olsa da, Ortadoğu’daki İran politikasının temelsizleşmesi riski nedeniyle kârlı olmayacaktır.

Sonuç: Gündemin Yoğunluğu İran Etrafındadır

Önümüzde İran ve bölgeyi ilgilendiren üç acil konu bulunuyor: Bunlardan birincisi, ABD’nin Irak’tan çekilmesi, ikincisi, Afganistan ve Pakistan’daki gelişmeler, üçüncüsü ise Suriye’nin ABD’ye attığı adımlardır.

Bu üç konu da İran için hayati önemdedir. İran’ın Bush döneminde herhangi bir dış müdahaleye mâruz kalmayacağını defalarca söylediğim gibi, Obama yönetiminde sıkıntılar yaşamasının da kuvvetle muhtemel olduğunu söylemiş ve yazmıştım.

İran içeride görece zayıf, yakın çevresindeki etno-dinsel bariyer nedeniyle çevresinde görece güçlü bir orta boy jeopolitik bölge aktörüdür. İçerideki

sorunlarla mücadele edebilmek için, dışarıda somut ve inanılır bir düşman yaratılması her zaman İran’da güç sahiplerinin işine gelmiştir.

Afganistan’daki olayların sıklet merkezi, ülkenin batı ve kuzeyinden, doğu ve kuzeyine kaymakta, bu da olayları daha çok Pakistan’la ilgili hâle getirmektedir.

İran Taliban tehlikesini içerideki propaganda için kullanma imkânından uzaklaşmaktadır.

Irak’ta ABD’nin çekilmesi Irak içinde işgalle beraber sisteme giren güçlü Şii çoğunluk için yeni fırsatlar doğuracaktır.

ABD, İran’ın Irak işleminde en az düzeyde etki sahibi olmasını istemekte, Türkiye’nin Irak politikasını da bundan dolayı değiştirmeye çalışmaktadır. İran,

paradoksal biçimde ABD çekildikten sonra Irak içindeki etkisinin azaldığını görebilir.

Dipnotlar

- 1 İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası, Çev.: Dr. Hüseyin HATEMİ, Çağrı Yay., İstanbul, 1980.- İsmail Safa Üstün; Humeyni’den Hamaney’e İran İslâm Cumhuriyeti Yönetim Biçimi, Bireleşik Yay., İstanbul, 1999, s.27-35
- 2 İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası, 9. Fasal, 1. ve 2. bölümler, s.78-88.
- 3 Sami Oğuz ve Ruşen Çakır; Hatedim’in İran’ı, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s.292-295.
- 4 Farhad Khosrokhavar ve Olivier Roy; İran: Bir Devrimin Tükenişi, Metis Yay., İstanbul, 2000, s.28.
- 5 Cihan Aktaş; Dünün Devrimcileri, Bugünün Reformistleri: İran’da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim, Kapı Yay, İstanbul, 2004, s.87.
- 6 S. Oğuz ve R. Çakır; a.g.e., s. 48.
- 7 İ. S. Üstün; a.g.e., s.148.
- 8 Yalçın Sarıkaya; Tarihî ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran’da Milliyetçilik, Ötügen Yay., İstanbul, 2008, s.439.
- 9 S. Oğuz ve R. Çakır; a.g.e., s.296.
- 10 Cihan Aktaş; a.g.e., s.6.
- 11 Emil Soulemanov; “The Cartoon Crisis in Iranian Azerbaijan: Is Azeri Nationalism Underestimated?”, 14.6.2006, Central Asia-Caucasus Institute, <http://www.cacianalyst.org/newsite/?q=node/4018> “
- 12 Bkz.: Yalçın Sarıkaya; a.g.e., s.223-231.